

## Skjemainformasjon

|           |                           |
|-----------|---------------------------|
| Skjema    | Privatarkiv 2012 (bokmål) |
| Referanse | 512524                    |
| Innsendt  | 13.03.2012 14:02:17       |

## Opplysninger om søker

Opplysninger om organisasjon  
 Institusjonens leder Lene Walle  
 Navn på organisasjonen Telemark Museum  
 Organisasjonsnummer  
 Postadresse Øvregt. 41  
 Postnr./Poststed 3715 SKIEN  
 Telefon 35544500  
 Webadresse <http://www.telemarkmuseum.no>

Opplysninger om prosjektets kontaktperson  
 Fornavn /Etternavn Kirsten Tangen  
 Telefon 92862046  
 E-postadresse [kt@telemark.museum.no](mailto:kt@telemark.museum.no)

## Opplysninger om prosjektet

|                      |                            |
|----------------------|----------------------------|
| Prosjekt             |                            |
| Søknaden gjelder     | Privatarkiv 2012           |
| Tittel på prosjektet | Porsgrunds Porselænsfabrik |

## Sammendrag av prosjekt

Porsgrunds Porselænsfabrik har helt siden starten i 1887 vært både en viktig lokal "nøkkelbedrift" og hatt nasjonal betydning. Det ga prestisje å produsere porselen. Bedriften var god reklame for Norge i utlandet og har nok bidratt til økt nasjonal selvfølelse fram mot unionsoppløsningen. I 2011 overtok Telemark Museum fabrikkens historiske gjenstandssamling og arkivmaterialet. Museet ønsker nå å ordne, registrere i Asta og gjøre tilgjengelig digitalt via Arkivportalen, dette arkivmaterialet.

## Prosjektbeskrivelse

Telemark Museum  
 Det konsoliderte Telemark Museum omfatter Berg-Kragerø Museum, Bamble Museum, Brevik bymuseum, Porsgrunns museene, Telemark museum avd. Skien, Henrik Ibsen Museum, Ulefos Hovedgaard og Bø Museum.

## Arkivsituasjonen

Alle museumsavdelingene besitter mye arkivmateriale, per i dag til sammen anslagsvis 1500 hyllemeter. Tilveksten er relativt stor da Telemark Museum er eneste arkivinstitusjon i vår region som tar imot privatarkiver. Til å ordne og registrere arkivmaterialet har museet en 50 % arkivarstilling.

## Porsgrunds Porselænsfabriks arkiv

I 2011 fikk museet støtte fra Sparebankstiftelsen til å kjøpe inn den historiske gjenstandssamlingen og arkivmaterialet fra Porsgrunds Porselænsfabrik. Det er foreløpig vanskelig å anslå mengde arkivmateriale i hyllemeter da det meste befinner seg i arkivskap, ca. 30 stk., og store kasser, ca. 10 stk. I tillegg kommer fotografier, plansjer med dekormønstre og innrammede tegninger. Av arkivmaterialet kan spesielt nevnes en rikholdig korrespondanse og priskuranter og kataloger med oversikt over modell- og dekornumre, teknikk, materiale og designere.

Fabrikkens over hundreårige historie gir et godt innblikk i så vel sosiale forhold på fabrikkens som tekniske forhold rundt produksjonen. Bedriften var en pioner på flere områder, for eksempel hva angår velferdsgoder for de ansatte. Ferie innført ble svært tidlig, og det ble opprettet fonds for sykekaske og boligbygging.

## En lokal "nøkkelbedrift"

På slutten av 1800-tallet var sjøfart fremdeles en viktig næringsveg for Porsgrunn, men seilskutene hadde begynt å få konkurranse fra stålskip og dampskip. Tidligere hadde byen vært selvhjulpen med det

meste; trelast ble hentet fra lokale skoger, langs elvebredden lå skipsbyggeriene på rekke og rad og skutene ble bemannet med lokale sjøfolk. Da denne "naturalhusholdningen" opphørte i siste halvdel av 1800-tallet, var det om å gjøre for et kapitalsterkt borgerskap å finne nye investeringsobjekter. En rekke nye industribedrifter vokste frem. En av dem var Porsgrunds Porselænsfabrik, grunnlagt av reder og kjøpmann Johan Jeremiassen, og i hovedsak finansiert med lokal kapital. På det meste hadde fabrikkens over 500 ansatte, de fleste fra Porsgrunn og nærmeste omegn. Porselensfabrikken var en av distriktets største og viktigste bedrifter helt opp på 1990-tallet. I dag er det meste av produksjonen flagget ut, men noe porselen produseres fremdeles i Porsgrunn, og det håndmalte "stråmønsteret" blir malt av lokale spesialister.

#### Av nasjonal betydning

Da Porsgrunds Porselænsfabrik ble opprettet i 1885, hadde det allerede vært produsert porselen i Europa i over 170 år, etter at Meissen ble etablert i 1709. Men fabrikkens i Porsgrunn var, og er, landets første og eneste porselensfabrikk. Det var altså en oppgave av nasjonalt format Johan Jeremiassen tok fatt på da han grunnla fabrikkens. Det er trolig at prestisjen det ga å produsere porselen, også var med på å bygge nasjonens selvfølelse frem mot bruddet med Sverige i 1905.

Og Porsgrunds Porselænsfabrik var helt fra starten god reklame for Norge i utlandet. Allerede i 1888 deltok fabrikkens på den store nordiske utstilling i København - en debut for ny, norsk industri! Fabrikkens oppnådde bronsemedalje og rosende omtale. En rekke av praktstykkene som ble vist på utstillingen befinner seg nå i Telemark Museums eie. I de neste årene var fabrikkens med på en rekke utstillinger i inn- og utland. En mengde diplomer og utmerkelser er bevis på heder og ære. I dag finner vi porselen fra Porsgrunn i de fleste norske hjem, og Porsgrund Porselen er et merkevarenavn som fremdeles klinger godt.

Fabrikkens Kunstavdeling eller - "Underglasuren" – som ble opprettet i 1901, skulle lage gjenstander av høy kunstnerisk kvalitet. Avdelingen hentet inn designere fra inn- og utland. Nevnes kan kjente kunstnere som Gerhard Munthe, Thoralf Holmboe, Theodor Kittelsen, Brynjulf Bergslien og Oluf Wold-Torne. Den kanskje mest omtalte av PP's designere – Nora Gulbrandsen - ledet Kunstavdelingen fra 1927 til 1945. Av designere etter krigen kan nevnes Tias Eckhoff, Eystein Sandnes, Dagny Tande Lid, Konrad Galaaen, Anne Marie Ødegaard, Grethe Rønning og Poul Jensen.

#### Mål for prosjektet

Telemark Museum ønsker å ordne, emballere, katalogisere, skanne fotografiene, registrere i Asta og gjøre tilgjengelig digitalt via Arkivportalen, arkivmaterialet fra Porsgrunds Porselænsfabrik.

#### Historikk – hvorfor Porsgrunn?

Ifølge tradisjonen fikk Johan Jeremiassen (1843-1889) ideen om å starte en porselensfabrikk under et kuropphold i Karlsbad. Han oppdaget at tyske porselensfabrikker fikk to av bestanddelene i porselensmassen, kvarts og feltspat, fra Norge. Han skjønnte at forholdene lå godt til rette for å produsere porselen i Porsgrunn. Her fantes kapital, arbeidskraft, tomter og havn. Elven og skipsfarten ga gode muligheter for å bringe hjem råstoffer og skipe ut ferdige produkter. I Bamble, litt sør for Porsgrunn, og ved Arendal, fantes kvarts og feltspat. Kaolin og kull kunne tas som returfrakt med de mange is-skutene. På 1700-tallet hadde porselen vært et uhyre luksuriøst produkt. Sosiale reformer og høyere levestandard utover på 1800-tallet gjorde at etterspørselen etter porselen økte sterkt. Porsgrunn lå gunstig til med tanke på frakt til et stort og økende marked i Norge og Sverige.

#### En bedrift tar form

10. februar 1887, to år etter grunnleggelsen, var produksjonen i gang. Bedriften var delt i flere avdelinger, høyest status hadde dreieriet og de to maleriavdelingene - underglasurmaleriet eller Blåmaleriet - og overglasurmaleriet.

Til å starte opp og lede produksjonen måtte det hentes dyktige fagfolk fra sentral-Europa. Men flertallet av de ansatte var norske. Det ble satset på fagopplæring innen bedriften, og tidlig på 1890-tallet var bare 45 av 190 arbeidere utlendinger. Dreieriet og maleriavdelingene hadde en organisert håndverkerutdannelse med en læretid på fire år og avsluttende svenneprøve før opptagelse som fullverdig arbeider i avdelingen.

#### Produksjonen

Teknisk sett ble porselensproduksjonen i Porsgrunn snart verdensledende. Fabrikkens kunne trekke veksler på byens mekaniske fagskole og det svært kompetente fagmiljøet rundt skolen. Porselen var i sin tid et høyteknologisk produkt – det brennes ved 1300-1400 grader - og krevde fagekspertise i alle ledd. Helt fra første brenning var fabrikkens i stand til å produsere varer av feilfri kvalitet – tynt, gjennomskinnelig og klangfullt.

Porselenet ble enten dreiet, presset, eller støpt i gipsformer. Det kan dekoreres; enten under eller over glasuren. Det ble benyttet ulike dekortechnikker som håndmaling, ståltrykk og buntrykk, dvs. mangefargede trykkmotiver. Buntrykk var en rimelig dekormetode og motivene kunne kjøpes ferdige. I nyere tid kom andre metoder som silketrykk. Dekormotivene var tallrike. De finnes bevart, tegnet sirlig inn i protokoller og nummerert.

Enten en form var dreiet eller støpt og dekoren trykt eller malt, måtte produktet gjennom brennoven én eller flere ganger. Varer dekorert over glasuren ble opprinnelig brent i egne ovner, muffelovner, fyrt med ved.

#### Priskurantene

I arkivmaterialet fra PP befinner det seg en rekke priskuranter. De er en uvurderlig kilde kulturhistorisk kunnskap generelt og til kunnskap om fabrikken spesielt. De har navn, mål, bilde og modellnummer av de enkelte produktene og gir et godt bilde av vareutvalget.

Den første produksjonen la stor vekt på fornemme "Luxusgjenstande" og pretensiøse produkter. Nevnes kan Vase Oskar, en stor og dyr vase som har vært fabrikkens praktstykke på de store utstillingene hvor man søkte å overgå hverandre ved hjelp av kjempevaser i kostbar utførelse.

Men for å bedre lønnsomheten måtte PP snart satse sterkere mot et bredere marked av jevne, borgerlige husholdninger. Av priskurantene kan vi lese hvordan porselensproduksjonen, i likhet med mye annet, etter hvert ble demokratisert. Fabrikken kunne ikke bare lage kostbare, tynne kopper med utsøkt dekor og middagsserviser med opp til 55 forskjellige deler, men måtte også produsere enkle, robuste serviser beregnet på kjøkkenet.

Ellers er det store vareutvalget verdt å merke seg. Fabrikken produserte alt fra prydgjenstander til nyttig kjøkkenutstyr som kjevler, kjøttklubber, dørslag, sleiver forsynt med trehåndtak, spiserikrucker m.m. Til apotekbruk laget de standkar, mortere og annet laboratorieutstyr. Elektrisitetens inntog i bedrifter og hjem skapte også et marked for en rekke produkter på grunn av porselenets isolerende egenskap. Isolatorer til strøm og telegrafstolper ble en stor artikkel. Blant små, men sikkert nyttige ting kan nevnes nåleskål og gebissholder.

#### Arbeidsforhold

Opprinnelig var det stor rangforskjell mellom arbeiderne på fabrikken. Dekormalerne hadde høyest status, noe som bl.a. avspeilte seg i klesdrakten. På bunnen av rangstigen var de som bar porselen rundt på fabrikken og som feiet og holdt orden.

I starten hadde mange av arbeiderne akkord, og malerne holdt seg med egne redskaper, maling, forgylling o.a. Ble noe ødelagt i produksjonen, ble arbeiderne trukket i lønn. I dag virker dette underlig og kritikkverdig, men ordningen kan leses som et uttrykk for en type kontraktsforhold mellom arbeidsgiver og fagarbeider hvor arbeideren i høyere grad var autonom i forhold til arbeidsgiver. Opphør av denne ordningen innebar egentlig ikke noen fremgang for fagarbeideren – snarere et tap av status, til anonymt industriarbeidernivå, selv om det kanskje ikke har fortonet seg slik for arbeiderne selv.

Til beste for arbeidere og funksjonærer

Da Johan Jeremiassen døde i 1889, ble hans svoger, statsminister Gunnar Knudsen, styreformann i bedriften. Som venstrepolitiker var han opptatt av sosiale reformer. Han fikk gjennomslag for en rekke tiltak som kom de ansatte til gode, som fonds for sykekaske og feriepenger. Allerede i 1904 fikk de ansatte en ukes ferie (bedriften bevilget kr. 2000,- til formålet), og fra 1906 ble ferie etablert som fast ordning. Det ble også opprettet en sparekasse for husbyggere. Gunnar Knudsen kjøpte opp et areal like ved fabrikken og bygde hus hvor arbeiderne kunne kjøpe seg inn, og fra 1889 vet vi at en rekke ansatte betalte ukentlige avdrag på eget hus. Etter som fagforeninger trådte inn på scenen, opphørte smått om senn det paternalistiske forholdet mellom ledelse og ansatte. Fagforeningene har ved flere anledninger markert seg sterkt, sist da Atle Brynstad overtok som eier med omstrukturering og oppsigelser til følge.

#### Framdriftsplan

##### Framdriftsplan

Framdriftsplan for hele prosjektperioden:

Start- / Sluttdato 01.01.2013 31.12.2013

##### Aktivitetplaner

Tittel Fra- / Til-dato Til dato

Andre opplysninger/kommentarer om framdrift-/aktivitetsplan.

#### Samarbeidspartnere

##### Samarbeidspartnere

Har du en samarbeidspartner?

Nei

## Prosjektbudsjett

## Budsjett - utgifter

| Hva                               | Beskrivelse | Sum                  |
|-----------------------------------|-------------|----------------------|
| Personalkostnader (lønn/overhead) | Arkivar     | kr 600 000,00        |
| Varer/utstyr                      | Emballasje  | kr 20 000,00         |
| Tjenester kjøpt av andre          |             | kr 0,00              |
| Andre utgifter (spesifiser)       |             | kr 0,00              |
| <b>Totale utgifter</b>            |             | <b>kr 620 000,00</b> |

## Budsjett - inntekter

| Beskrivelse                       | Tilskudd bekreftet? | Sum                  |
|-----------------------------------|---------------------|----------------------|
| <u>Søknadssum Norsk kulturråd</u> |                     | <u>kr 310 000,00</u> |
| Egenfinansiering                  | Ja                  | kr 310 000,00        |
| <b>Totale inntekter</b>           |                     | <b>kr 620 000,00</b> |

## Kommentar

## Kommentar til budsjett

Personalkostnader på kr. 600.000,- omfatter prosjektledelse, ordning, emballering, katalogisering, skanning av fotografier, registrering i Asta og publisering på Arkivportalen. Telemark Museum har i dag bare arkivar i 50 % stilling. Et bidrag fra Kulturrådet vil få til følger at arkivarstillingen kan utvides til 100 % i ett år, slik at prosjektet kan la seg gjennomføre.

## Vedlegg

Ingen vedlegg lastet opp